

In memoriam

a Pusztavámon 1944. október 16-án kivégzett mártírok emlékére
(1944-1994)

Dr. Gáborján Katalin

A Rákoskeresztúri temető egyik tömegsírijában nyugszik 218 vértanú. Életükben az egészségügy közkatonái voltak, majd a társadalom kítaszítottjaivá lettek. Nagy bűnük volt: oly korban éltek e földön, mikor az ember úgy elaljasult, hogy önként, kéjjel ölt, nemcsak parancsra...

Tragikus haláluk története *Vihar Béla* Sárga könyv című dokumentum gyűjteményében maradt ránk (Sárga könyv, Adatok a magyar zsidóság háborús szenvedéseiből 1941-1945, Hochlauc Kiadó Budapest, 1945, 140-141 oldal, 22 sz. jegyzőkönyv; Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapesti Gyűjtemény).

Vihar Béla mezőcsáti tanító 1942 májusában munkaszolgálatosként került Kijevbe, majd Berdicsev és Sepetovka nevű helységeiben aknaszedést végzett. Ekkor ismerkedett meg néhány gyógyszerész és orvos bajtárssal, akiket 1944-ben végeztek ki Pusztavámon.

1943 júliusában került haza. A munka- és koncentrációs táborok poklát megjárva érte meg a második világháború végét.

Hátralévő éveit budapesti lakosként az irodalomnak szentelte.

És most a tényeké legyen a szó...

Idézet Vihar Béla mezőcsáti tanító és írő Sárga könyv című dokumentum gyűjteményéből

„22. Jegyzőkönyv

1945. június 3-án, dr. Sz. K. orvos, részben J. L. őrmester közlései alapján elmondja a Bakonysárákány melletti Pusztavám községben, 1944. október 16-án az úgynevezett orvosszázad kivégzését.

1944. szeptemberében századunkat (létszám 168), mely főként orvosokból, gyógyszerészekből, kisebb számban mérnökökből állott, Jolsvárról Bakonysárákány, illetőleg Pusztavámos nevű faluba vezényelték. E századot az illetékes katonai hatóságok megakarták mindenképpen menteni. Vezetőnk Kuruc alezredes Trizsnyei százados Plahi főhadnagy és Héczey főhadnagy, határozott jóindulattal és megértéssel kezelt bennünket, tudván azt, hogy a társadalom hasznos rétegét képviseljük. Tekintetbe vették még azt is, hogy mindannyiunk lelke tele van fájdalommal elhurcolt családtagjaink után.

Október 15-e emlékezetes napján, amikor Horthy proklamációja hozzánk is eljutott, természetesen legbelülünk is kiváltotta az örömet és a lelkesedést. A fiúk letépték karszalagjaikat, boldogságukban egymást ölelték és sokan sírtak a meghatódottságtól.

A major udvarán rögtönzött ünnepi beszédek, hazafias dalok hangzottak el és Ady József Attila verseit szavalták. Ki tudta még ekkor, ezen a dunántúli tanyán, e napsütéses októberi délelőttön, hogy most következnek éppen a legsötétebb idők...

Mi szerencsétlenek, annyi hosszú esztendő megaláztatása után, e pillanatokban újra embernek inértük érezni magunkat.

Valóban, csak pillanatra. A hangulat estére megváltozott.

A keret feltűzte szüronyait. Halálos csönd és mély aggodalom ült meg a táborban. A volksbundista legények egyike pedig bekial-

tott a kerítésen: „Zsidók, most fizettek örömötökért!” Ezzel kerékpárjára ült és mint később megtudtuk, jelentést tett a Székesfehérváron állomásozó SS-alakulatnak, hogy Pusztavámon „zsidó-lázadás” tört ki. Ilyen körülmények között múlt el a nap...

Alakulatunk akkori vezetőjét Tellmann hadnagyot megkértük, hogy vezényelje be a századot a bakonysárákányi központba. Ezt ő azzal utasította vissza, hogy ne adjunk neki tanácsot, ha baj lenne, majd ő helyt áll. E kijelentés azonban sokunkat nem nyugtatott meg, s így többen, köztük jómagam és Rosenblatt Károly orvostársam is megszökött.

A továbbiakat már a fent nevezett törzsőrmester elbeszélése alapján tudom.

Másnap a kora reggeli órákban egy fölfegyverzett SS század vette körül az udvart. A táborban levőket felsorakoztatták, majd kijelentették, hogy azonnal haditörvényszéket tartanak. Mindez természetesen német nyelven történt.

A falu népe a kerítés rácsain keresztül figyelte az eseményeket.

Félelmetes pillanatok voltak. Az elnöklő SS-tiszt lázadás büntetésében mondotta ki bűnösnek a századot. Az egész tárgyalás különben nem tartott tovább tíz percnél és az ítélet rögtön halál volt.

Egyesek könyörögni kezdtek életükért – persze mit sem használt. Tízes csoportokban kocsira rakták őket, majd a falu szélén lévő homokbányába vitték. Itt előzetesen meztelenre vetkőztették, majd tarkólövessel végeztek velük. Néhányan ezt nem várták be és méreggel vagy ereik felvágásával vetettek véget életüknek.

Az áldozatok még a következő napon is temetetlenek voltak. Egy kirendelt ukrán alakulat ásott nekik harmadnapon sírt és ebbe temették el a lemészárolt századot.

Az SS az áldozatok ruháit a helybeli Volksbund alakulat tagjai között osztotta szét.

Így pusztult el Felső-Magyarország orvos- és mérnöktársadalmának színe-java...

A mártírok

Adorján Sándor	MÁV főmérnök	Miskolc
Dr. Altmann Aladár	orvos	Gyöngyös
Balázs Endre	mérnök	
Dr. Balázs György	orvos	Miskolc
Ph. Mr. Bálint György	gyógyszerész	Hatvan
Dr. Balla Ignác	orvos	
Ph. Mr. Bánkuti Zsigmond	gyógyszerész	Hatvan
Dr. Baron György	orvos	Budapest
Dr. Baumgarten Gyula	orvos	Nagysalló
Bedő	mérnök	
Dr. Berkovits Gyula	orvos	Miskolc
Dr. Bleyer László	orvos	Nagykároly
Dr. Berger László	orvos	Nagykároly
Berger Marcell	mérnök	Gyöngyös
Berkenyi Endre		
Dr. Birnbaum Ernő	orvos	Sárospatak-Rozsnyó
		Miskolc
Dr. Blassberger Győző	orvos	Miskolc
Dr. Blau Károly	orvos	Miskolc
Dr. Blechner Antal	orvos	Tornalja
Blaum György		
Blumenthal	mérnök	Gyöngyös

Ph. Mr. Bodó Ernő	gyógyszerész	Székesfehérvár	Dr. Kassai	orvos	Felvidék
Dr. Brichta György	orvos	Budapest	Ph. Mr. Kellner László	gyógyszerész	Pelsőc
Ph. Mr. Büchler Zoltán	gyógyszerész	Losonc	Ph. Mr. Kellner Ödön	gyógyszerész	Miskolc
Dr. Csányi Barna	orvos	Pestszenterzsebét	Dr. Kemény Imre	orvos	Salgótarján
Ph. Mr. Csengeri Rezső	gyógyszerész	Felsőábrány	Dr. Kemény János	orvos	
Dr. Cserepes Zoltán	orvos	Budapest	Dr. Kisgömöri Elemér	orvos	Budapest
Dénes Ignác	mérnök	Hatvan	Ph. Mr. Klein Elek	gyógyszerész	Torna
Dr. Dénes Zsigmond	orvos	Rimaszombat	Ph. Mr. Klein Ferenc	gyógyszerész	Nemesbik
Dr. Deutsch Manó	orvos	Budapest	Dr. Klein István	orvos	
Ph. Mr. Deutsch Zoltán	gyógyszerész	Miskolc	Klein Lajos		
Dévényi Gusztáv	mérnök	Miskolc	Dr. Klein László	orvos	Tornalja
Ph. Mr. Diamant László	gyógyszerész	Losonc	Kolos Henrik	mérnök	Miskolc
Donner Rezső			Dr. Komitzer R.	orvos	
Dr. Eckstein Ernő	orvos		Ph. Mr. Kohn Béla	gyógyszerész	Losonc
Dr. Engländer József	orvos		Dr. Kosiner Dezső	orvos	Rimaszombat
Erdős Jenő	mérnök	Gyöngyös	Koppel Árpád		
Dr. Ervin Pál	orvos		Dr. Krausz Gyula	orvos	Jánoshalma
Dr. Farkas Lajos	orvos	Kisterenye	Dr. Krémer Imre	orvos	Rozsnyó
Fehér Ödön			Ph. Mr. Krémer Zoltán	gyógyszerész	Rozsnyó
Fischer György	mérnök	Balassagyarmat	Dr. Kun András	orvos	Eger
		Sárospatak	Dr. László Béla	orvos	
Ph. Mr. Fischer József	gyógyszerész	Kisterenye	Dr. László Jenő	orvos	Budapest
		Selyp	Dr. Lengyel Endre	orvos	
Dr. Flammer Sándor	mérnök	Miskolc	Dr. Lengyel György	orvos	Budapest
Fleischer Andor		Miskolc	Dr. Lengyel József	orvos	Debrecen
Fleisch Péter		Miskolc	Dr. Lénárd Egon	orvos	Budapest
Dr. Fodor Imre	orvos	Miskolc	Ph. Mr. Lissauer Emil	gyógyszerész	Tornalja
Dr. Fohn Mihály	orvos	Miskolc	Lukács Miklós		
Ph. Mr. Friedmann Béla	gyógyszerész	Bátyu	Dr. Lusztig Miklós	orvos	Salgótarján
Dr. Friedmann Elek	orvos	Losonc-Rozsnyó	Dr. Lusztig Samu	orvos	Felvidék
Friedmann Ignác			Mahler Dezső		
Friedmann József		Nagykapos	Dr. Majtin Tivadar	orvos	Budapest
Dr. Frank József	orvos	Miskolc	Ph. Mr. Markovits József	gyógyszerész	Losonc
Dr. Frank László	orvos		Morvai Károly		
Ph. Mr. Frisch Miklós	gyógyszerész	Rimaszombat	Dr. Munk Károly	orvos	Nyíregyháza
Dr. Frei György	orvos		Müller Sándor		
Fuchs István	mérnök, MÁV tanácsos	Miskolc	Nagy Jakab	mérnök	Budapest
			Ofner Lajos		
Dr. Fűrész Jenő	orvos	Miskolc	Ph. Mr. Páncél György	gyógyszerész	Eger
Ph. Mr. Gara Nándor	gyógyszerész	Miskolc	Pikler János	mérnök	Salgótarján
Dr. Garai László	orvos	Miskolc	Dr. Popper Géza	orvos	Szob
Ph. Mr. Gárdos Zsigmond	gyógyszerész	Kisterenye	Reich József		
Gärtner Pál			Ph. Mr. Reichard Jenő	gyógyszerész	Miskolc
Gärtner Sándor			Dr. Reinitz Viktor	orvos	Rimaszombat
Dr. Gergely Vilmos	orvos	Sajószentpéter	Dr. Ritter Márton	orvos	
Dr. Glancz Mihály	orvos	Törökszentmiklós	Dr. Rosemberg László	orvos	Vecsés
		Balassagyarmat	Dr. Rosemberg Vilmos	orvos	Miskolc
Glück Béla	mérnök	Eger	Dr. Rosemberg Béla		
		Rozsnyó	Rosemblum Jenő		
Dr. Grosz György	orvos	Budapest	Rosner Imre	mérnök	Gyöngyös
Ph. Mr. Grünvald Herman	gyógyszerész	Budapest	Dr. Rosner György	orvos	Munkács
Dr. Gyárfás János	orvos	Rozsnyó	Dr. Rosemwald Béla	orvos	Miskolc
Dr. Haas Lajos	orvos	Miskolc	Rotman István	gimm. tanuló	Tornalja
Dr. Halász László	orvos		Dr. Rotman Sándor	orvos	Tornalja
Havas Elemér			Ph. Mr. Sajó Miksa	gyógyszerész	Jolsva
Havas György	mérnök	Gyöngyös	Salamon Lipót Pál	mérnök	Gyöngyös
Dr. Hausmann Jónás	orvos	Kassa	Salamon Mátyás	mérnök	Gyöngyös
Ph. Mr. Hevesi István	gyógyszerész	Pásztó	Sáfrány György		
Dr. Herskovits Henrik	orvos	Tiboldaróc	Sáfrány Jenő		
Dr. Hirn Lajos	orvos	Abony	Dr. Salzer Oszkár György	orvos	Budapest
Ph. Mr. Holländer József	gyógyszerész	Miskolc	Dr. Sándor Imre	orvos	
Kállai Zoltán	elektromérnök	Ipolyság	Dr. Sándor László	orvos	
Dr. Kálmán Endre	orvos	Beregszász	Sárkány Endre		
Dr. Kálmán Sándor	orvos	Budapest	Dr. Seidner Ernő	orvos	Rimaszombat
Kardos Fülöp	vegyésztanár	Losonc	Dr. Singer Béla	orvos	Jolsva
Károlyi Gyula			Dr. Singer Jenő	orvos	
Dr. Karsai Dezső	orvos	Pelsőc	Singer László	orvos	Felvidék

Soffer Ignác			Dr. Vidor Sándor	orvos	Miskolc
Soffer Salamon			Dr. Vince Gyula	orvos	Hatvan
Dr. Schlomovics Henrik	orvos	Beregszász	Dr. Weiss Bertalan	orvos	Miskolc
Somogyi Ernő			Weiss Gábor		
Dr. Stamberger Samu	orvos	Miskolc	Dr. Weiss Géza	századorvos, parancsnok	Jolsva
Dr. Steiner László	orvos	Budapest			
Stern Béla	mérnök	Miskolc	Dr. Weiss László	orvos	
Dr. Stern László	orvos		Dr. Weiss Haus István	orvos	Budapest
Stern Lipót			Ph. Mr. Wirtschafter Mihály	gyógyszerész	Rimaszombat
Dr. Stern Zoltán	orvos		Ph. Mr. Weissberger Ferenc	gyógyszerész	Hajdúdorog
Dr. Steinberger Ede	orvos	Rozsnyó			
Ph. Mr. Sternfeld Sándor	gyógyszerész	Ipolyság			
Dr. Schäfer László	orvos				
Schirmann Lajos					
Ph. Mr. Schnitzer Ernő	gyógyszerész	Rozsnyó- Rudabánya			
		Mezőkövesd			
Dr. Schreiber Lajos	orvos	Salgótarján			
Dr. Schwabach László	orvos				
Szwarc Lajos					
Schwimmer Tibor	orvos				
Schwimmer József					
Ph. Mr. Szabó Béla	gyógyszerész	Budapest			
Dr. Szabó Jenő	orvos	Eger			
Dr. Szabados György	orvos				
Dr. Szamek Lajos	orvos	Békéscsaba			
Dr. Szántó Endre	orvos	Pásztó			
Szegő Lajos	mérnök	Miskolc			
Szilágyi Imre	mérnök	Mezőkövesd			
Szit Elemér	mérnök				
Dr. Takács József	orvos	Budapest			
Dr. Takács Imre	orvos	Miskolc			
Ph. Mr. Tímár István	gyógyszerész	Budapest			
Dr. Tóth József	orvos	Gyöngyös			
Tupler József					
Dr. Vajda Ármin	orvos	Miskolc			
Ph. Mr. Varga Gyula	gyógyszerész	Miskolc			
Dr. Varga József	orvos	Budapest			
Dr. Vagó Imre	vegyészmérnök	Losonc			
Dr. Váradi Pál	orvos	Szombathely			
Ph. Mr. Vértes Sándor	gyógyszerész	Debrecen			
Dr. Vidor Miklós	orvos				

A névsor összeállításában a következő források nyújtottak támpontot.

1. A Gyógyszerész c. folyóirat 1946. I. évfolyam 2. szám 34. lap szignálva M. D. Egykori vámosmikolai gyógyszerész, egyike a négy túlélőnek, aki személyesen tájékoztatott 1945-ben.

2. Az 1942-ben és 1943-ban megjelent Gyógyszerész Almanachban közzétett gyógyszerészek névsora, gyógyszerár és helységnev listája.

3. A mártírok túlélő hozzátartozói, akik egyrészt az 1947 áprilisi exhumálásnál jelen voltak, másrészt határozott tudomásuk volt róla, hogy szeretteik a pusztavámi tömegsírban pihennek. Ezek alapján készült el az emlékművön olvasható névsor 1947-ben, majd az évtizedek során újabb nevekkel egészült ki.

4. Borsod-, Abauj-, Zemplén- és Nógrád megyei, valamint a fővárosból Jolsvára behívott munkaszolgálatosok, akiknek családjából senki nem tért vissza, így természetesen nem volt, aki nevüket megörökíttesse. Ők földieink, barátaink és megyék szerte közismert személyiségek voltak.

5. Számos név mellett Miskolc van lakóhelyként feltüntetve. Ennek magyarázata, hogy sokan a miskolci téglagyárba történt koncentráció után Jolsvára lettek átirányítva, innen pedig Pusztavámra.

6. Egyes nevek esetében, adatok hiányában nem állt módunkban a lakóhelyet és a foglalkozást feltüntetni."

K. G á b o r j á n : *In memoriam 1944–1994. Commemoration of the martyrs executed at Pusztavám the 16. October 1944.*

(1151 Budapest, Kertkőz 9.)